

GAMMAL OCH NY IMPERIALISM

Av WIESLAW PATEK

DEN POLITIK som idag förs gentemot samtliga f. d. koloniala områden är helt annorlunda än den som fördes under den klassiska epoken för några århundraden sedan. Upptäckterna hade då snarast en privat karaktär, staten hade överseende med en hel del viktiga problem, och dessutom saknades så gott som fullständigt en världsupinion i våra dagars mening. Civilisationens framåtskridande, sociala reformer och kulturens allmänna utveckling i moderländerna påverkade i sin tur utvecklingen i kolonierna. Inte minst kommunismens faror och dess lära om nationalismens och nödens utnyttjande för revolutionens främjande påskyndade denna process. Nedanstående framställning begränsas till två västerländska imperier: det brittiska och det franska. Italiens kolonier finns inte längre och de portugisiska och spanska samt resten av de holländska kolonierna är p. g. a. deras föråldrade karaktär respektive litenhet inte representativa nog för att behandlas här.

Under tiden har emellertid efter kriget en annan, »röd» kolonialism växt fram och underkuvat nio tidigare oavhängiga europeiska länder, vart och ett med en traditionsrik

historia. Sammanlagt gäller det över hundra miljoner människor som i inte så få fall står på en högre kulturell nivå än genomsnittstryssen. Undantagslöst förvandlas de nu inför våra ögon till andra klassens medborgare och utsugs ekonomiskt i ryssarnas politiska intresse. Satellitländerna är faktiskt omringade av sovjetstyrkor: dels i egentliga Ryssland, dels av nästan 400 tusen ryska soldater i Östtyskland, dels ock av ryska trupper i Polen, Ungern och Rumänien; dessutom finns det »instruktörer» i Tjeckoslovakien och i Bulgarien. Den politiska makten är koncentrerad till med avseende på medlemsantalet oansenliga kommunistpartier, som fjärrstyrs från Sovjet. Den politiska polisens aktivitet, i olika former kännbar i alla satellitländerna kompletterar denna bild. I en sådan situation och med den ungerska tragedin i färskt minne, är i dagens läge varje nytt försök till lösgörelse i förväg dömt att misslyckas.

Och vilka förhållanden råder i dag i de »klassiska» koloniala imperierna? Den politik som Storbritannien har fört mot sina kolonier är så pass känd, att den knappast behöver skildras här. Brittiska Imperiet, eller som det kallas nu »com-

monwealth», omfattade först tio dominier: Australien, New Zeeland, Kanada, Ghana, Sierra Leone, Centralafrikanska Federationen, Malaya, Ceylon, Indien och Pakistan. Därav är de tre sistnämnda numera republiker. Sydafrika, vilket sedan någon tid är republik, har som bekant lämnat samväldet. Utan tvivel kommer denna utveckling att fortsätta och så småningom kommer vi att få se flera nya stater som överförs till dominion-status. United Kingdom, Australien och New Zeeland har dessutom ett antal underordnade protektorat och »protegerade stater», så som de brittiska kolonierna kallas f. n. Sammanlagt utsträcker sig det brittiska samväldet över 12 milj. kvadratmil och det bebos i runt tal av 700 miljoner människor av olika hudfärg, nationalitet och religion. Endast litet mer än en tiondel — 80 miljoner — bor i de återstående kolonierna: i Öst- och Centralafrika (27 milj.) och i Västafrika (38 milj.) samt litet varstans spridda över så gott som hela världskartan. I förhållande till de sistnämnda områdena följer londonpolitiken en konsekvent linje, att utbilda den politiska och intellektuella eliten och därmed förbereda områdena för självstyrelse. Samtliga dessa länder har redan egna lagstiftande och verkställande myndigheter och nästan varje år har nya oavhängiga stater fötts efter kriget inom det brittiska imperiet.

»La Communauté», som det

franska samväldet f. n. heter, liknar nu någorlunda sin brittiska namne. I samband med de Gaulles maktövertagande 1958 företogs en folkomröstning inom de franska besittningarna i Afrika och på Madagaskar och denna resulterade i 12 oavhängiga republiker. Dessa föredrog att stanna inom »la communauté» medan Guinea, där nej-rösterna var i majoritet, gick sin egen väg. Dessa republiker vann efteråt med Paris hjälp inträde i FN. Själva Frankrike är formellt bara den trettonde likaberättigade republiken inom gemenskapen. Presidenten i Frankrike är emellertid samtidigt president för hela »communauté» — en viss likhet med monarken i Storbritannien finns alltså — och han har till sin hjälp en senat med 284 medlemmar, vilka representerar samtliga tretton republiker och väljs i proportion till invånarantalet. De likaberättigade tretton premiärministrarna under den franske presidentens ordförandeskap utgör en »Comité Exécutive». I denna kommitté sitter dessutom medlemmar av den franska regeringen, vilka är specialister på gemensamma angelägenheter. Till dessa räknas i första hand utrikespolitiken, försvaret, större finanssiella och ekonomiska frågor inklusive fördelningen av de strategiska råvaror såsom t. ex. uran i Västafrika. Konflikter som kan uppstå mellan medlemsrepublikerna och frågor som hänger ihop med konstitutionen avgöres av en

speciell skiljedomstol — Cour d'Arbitrage.

Områden vilka vid omröstningen i september 1958 hade föredragit en annan status organiserades i »departement och territorier bortom havet». Guadeloupe, Franska Guiana, Martinique och Réunion ingår bl. a. i denna grupp. Här bör tills vidare nämnas fjorton departement i Algeriet och två i Sahara. Tillsammans med nittio i det egentliga Frankrike bildar de »Republique Française» till vilken även de fem territorierna Kamoroöarna, Franska Somali, Nya Kaledonien, Polynesien, Saint Pierre och Mignelou hör.

Finansiellt sett har »kolonierna» för länge sedan upphört att vara en lysande affär för sitt moderland. Frankrikes direkta utgifter för den ekonomiska och sociala utvecklingen i de 12 republikerna samt i departementen och territorierna bortom havet utgjorde t. ex. under de senaste tio åren ungefär 17 miljarder kronor. Varje arbetande fransman betalar för dessa ändamål 180 nya franc eller nästan lika många sv. kr. per år. Algeriet och kriget där, vilket slukar nästan 10 miljarder kronor per år, är dock inte inräknat i dessa siffror. Utgifterna går huvudsakligen till den s. k. infrastrukturen och icke mindre än hälften därav betalas av privat kapital. Motsvarande utgifter inom det brittiska »commonwealth» betalas också av moderlandet. Storbritannien bekostar sedan kriget 70 % av alla investeringar

där, dvs. ungefär 3,5 miljarder kronor per år. Återstoden täcks till 15 % av Internationella Banken och till 10 % av USA. USA deltog även i finansieringen av den s. k. Colomboplanen för Syd- och Sydöstasien, där enbart den brittiska andelen mellan 1951–59 uppgick till nästan fem miljarder kronor. De statliga brittiska utgifterna görs på basis av den s. k. United Kingdom Colonial Development and Welfare Act och uppgår till nära en miljard kronor per år. Privata investeringar inom imperiet uppgår till nästan 2,5 miljarder kronor per år.

Finansieringen av de s. k. underutvecklade länderna i såväl franska som brittiska samväldena har ökat avsevärt under den senaste tiden i samband med den ekonomiska tävlan mellan Sovjetunionen och Västlandet. Först och främst gäller detta Afrika, där uppkomsten av nya stater ger kommunisterna rika möjligheter att nästla sig in både ideologiskt och ekonomiskt. Frankrike håller dock en ledande ställning när det gäller finansieringen av den »svarta» kontinenten. Under budgetåret 1959/60 har Paris lämnat ekonomiskt bistånd till Afrika för icke mindre än 4,5 miljarder kronor — Algeriet icke inberäknat. Storbritannien kommer på tredje plats och USA på fjärde med 1,75 miljarder resp. 1,5 miljarder kronor. Den andra platsen intar Sovjet med 3,5 miljarder kronor. Men Ryssland tillämpar sina egna principer för sin hjälpverksamhet. I

motsats till västmakterna, vilka i första rummet satsar pengar där behovet är störst, koncentrerar sig Kreml på de strategiskt och politiskt viktigaste länderna. Under tiden från 1954 — det första året för Sovjets koloniala expansion efter Stalins död — och fram till 1960 fick t. ex. Förenade Arabrepubliken över 5 miljarder kronor. Indien erhöll nära 4 miljarder, därav en betydande del för Bhilai-stålverket. Indonesien fick omkring 2 miljarder och Afganistan nästan 1 miljard av vilka två tredjedelar gick åt för en järnvägslinje från den sovjetiska gränsen i norr och till landets södra del. Kuba fick på grund av sitt strategiska läge nästan lika mycket som Afganistan, och Irak erhöll 700 miljoner kronor. Allt som allt har Moskva hittills utbetalat nära 17 miljarder kronor till över 20 olika underutvecklade länder och en tredjedel av dessa krediter har överförts i fjol. Kreditgivningen ökar alltså i styrka. Av hela denna summa gick dock nästan 4,5 miljarder kronor åt för rent militära ändamål. Av detta belopp erhöll de viktigaste utposterna mot västerlandet, såsom Förenade Arabrepubliken, Jemen, Irak, Afganistan och Indonesien, nära hälften.

Lenin sade en gång att i de underutvecklade länderna bör den nationella revolutionen ha företräde före den sociala. Idag begär man ännu inte att de nya staterna skall ansluta sig till det »socialistiska

lägret». Det räcker om de förblir neutrala. Sovjets militärhjälp, vilken lämnas dem nu, gör att de när tiden blir mogen lätt kan förvandlas till viktiga baser för den ryska krigsmakten. Utan tvekan försvarar flera av dessa länder sig ännu mot en sådan eventualitet och omkastningar i såväl Nassers som Kassems inrikespolitik och deras inställning gentemot kommunismen vittnar kanske bäst härom. Men det är ett oavslutat kapitel och spelet går vidare.

I motsats till de flesta kapitalistiska kreditorer avstår östblocket tills vidare från all kontroll över pengarnas användning — detta med hänsyn till de underutvecklade ländernas välkända känslighet i prestigefrågor. I gengäld hjälper nära åtta tusen tekniker och andra »rådgivare» från olika öststater till med uppförandet av omkring 400 företag i över 20 länder och vid sidan av sitt arbete utvecklar dessa en aktiv propaganda. Vid det internationella universitetet i Moskva, vilket öppnades i fjol, utbildas redan 500 ungdomar från 74 underutvecklade länder. Vid sidan av sina studier »omskolas» de ideologiskt och följande år kommer deras antal att successivt ökas till 4 000. Negerstudenter vid ryska universitet har som bekant kraftigt protesterat mot att försök göres att utnyttja dem i Moskvas politiska syften efter det att de återvänt till sina resp. hemland. En teknisk högskola för ett tusental studerande

uppförs samtidigt för Moskva-pengar i Etiopien och en annan för 1 500 studerande byggs i Guinea. I samband med dessa förbindelser finns redan i flera afrikanska flyghamnar anslag med språk som talar bakom järn- och bamburidån, i Guineas huvudstad Conakry t. ex. även på tjeckiska. Tjeckoslovakien har nämligen blivit östblockets största långgivare efter Sovjet och enbart under 1960 har landet lånat Förenade Arabrepubliken, Indonesien, Indien och givetvis även Kuba nära 400 miljoner kr. Kuba är nu hela östblockets finansiella gunstling. Östtyskland finns också bland det socialistiska lägrets kreditorer och även de andra satelliternas resurser utnyttjas i den tävlan som Sovjet för med Västerlandet i de underutvecklade länderna. Östeuropas bidrag till dessa länders utveckling är redan större än Sovjets hjälp till sina satelliter efter 1956. Bidragets storlek närmar sig 6 miljarder kronor och är tre gånger större än det väldiga Kinas hjälp åt de underutvecklade länderna. Inte bara de neutrala u-länderna utan även några av atlantpaktens medlemmar i utsatt geografiskt läge, såsom Iran, Turkiet och Island, har accepterat viss ekonomisk hjälp från det socialistiska lägret.

Inom detta läger äger också en viss kapitalrörelse rum. De östeuropeiska satelliterna tvingas hjälpa sina krigshärjade kamrater såsom Nordvietnam och Nordkorea trots att stora svårigheter råder inom den

egna produktionsapparaten. Nämda två länder fick av sovjetsatelliterna nära 1,2 miljarder kronor mellan åren 1953–1957 för sin återuppbyggnad. Satelliternas hjälp åt Mao var lika stor som Rysslands och kostade dem på 1950-talet omkring en miljard kronor per år. På sistone har hjälpen minskat något i samband med biståndet till Afrika. De första åren efter Maos maktövertagande gick alla kinesiska återbetalningar över Moskva, där en stor del av likviderna stannade kvar — formellt för att utjämna satelliternas påstådda skulder. Efter 1956 års revolter tvingades Sovjet att ge vissa lån till sina »socialistiska bröder» i nöd: Bulgarien, Polen, Ungern och Östtyskland. Men det var inte mycket det gällde. Lånen till polackerna överskred t. ex. inte 1,6 miljarder kronor, medan USA gav dem 2,6 miljarder på ytterst gynnsamma villkor. Vissa polska företag, som fått låna i Ryssland, betalar däremot så hög ränta och amortering att dessa kostnader tillsammans åter upp nästan hela bruttovinsten. Om 15 år, när maskinparken måste förnyas, kommer de att stå inför en prekär situation på nytt. Inte heller går handelsutbytet mellan Moskva och dess satelliter i vänskapens tecken. Under mellankrigsperioden var detta obetydligt — det rörde sig i genomsnitt om 1,5–3% av dessa länders ut- och införsel. I dag utgör det omkring 50% och ökar alltjämt. Undantagslöst sker

detta utbyte enligt principen om underpris vid export och överpris vid import i jämförelse med världsmarknadspriserna och förlusten för de östeuropeiska staterna utgör i genomsnitt en miljard kronor per år. Några få exempel: Smörjolja säljs av Sovjetunionen 141 % dyrare till de östeuropeiska länderna än till den fria världen. Traktorer — en vara som är »socialt» viktig bakom järnridån på grund av dess roll vid jordbrukets kollektivisering — försäljs enligt priser som ligger 112 % högre. Massaprodukter och trävaror säljs enligt »förmånligare» villkor, endast 20–35 % dyrare. Majs säljs 14 % dyrare.

Till de verkliga koloniala åtgärder som målmedvetet tillämpas i Östeuropa hör även strävandena att nedpressa standarden där och samtidigt höja levnadsvillkoren i Sovjetunionen. Sålunda ökade konsumtionen av de viktigaste livsmedlen — i jämförelse med förkrigstiden — när det t. ex. gäller kött med 24 % i satellitländerna medan den steg med nästan 180 % i Ryssland. Naturligtvis måste man komma ihåg, att köttkonsumtionen då var mycket låg i »proletärernas fosterland», men det är ändå en hårresande jämförelse. För socker var motsvarande siffror 13 och 125 %, för smör 107 och 240 % samt för ägg 28 och 168 % ! Under samma tid skars de allmänna livsmedelspriserna i Sovjet ned tre gånger medan de höjdes i satellitländerna. I Polen t. ex. skedde detta tre gånger.

Bakom denna åtgärd ligger även rent psykologiska motiv: ryssarna bekämpar sina mindervärdighetskomplex med den påstådda överlägsenheten när det gäller deras vetenskaps utveckling i det förflutna (allt upptäcktes i Ryssland) och med dess odiskutabla stora framgångar i dag samt med en ny »herrefolksmentalitet». Inte heller kan det första socialistiska landet i världen 44 år efter revolutionen ha lägre levnadsstandard än »folkdemokratier», vilka fortfarande stapplar på vägen mot socialismen (hittills har endast Tjeckoslovakien för ett par år sedan deklarerat i sin nya konstitution att landet passerat socialismens stadium och liksom Ryssland befinner sig på väg mot kommunismen).

Till den populära myten om Sovjetunionens allmänna överlägsenhet hör även föreställningen att de socialistiska ländernas industrialisering sker snabbt tack vare Rysslands hjälp. I verkligheten importerar Ryssland två gånger så mycket av maskinell utrustning från satellitstaterna och tre gånger så mycket från västerlandet som man exporterar dit.

Ett säreget sätt att exploatera satelliterna utgör de s. k. blandade bolag bildade med delvis lokalt och delvis ryskt kapital. Hur och om den sistnämnda delen över huvud taget inbetalts har man aldrig kunnat fastslå. Trots detta delar sovjetkompanjonen vinsten med sina ekonomiska offer. Denna typ av »han-

delsföretag» har funnit särskilt stor utbredning i Rumänien. I stort sett sker handelsutbytet med satelliterna enligt principen att Ryssland måste bärga vinsten vid varje allmän överenskommelse och vid varje transaktion.

Ritningarna till Polens till storleken näst största järnverk i Nowa Huta — en förstad till Krakow — vilket utbasunerades som kommunismens sjunde underverk, har visat sig vara föråldrade redan när de köptes i Sovjet. Det har kostat de polska teknikerna mycken möda och de polska skattebetalarna massor med pengar att omarbete hela stålverket till ett företag som kan producera någorlunda rationellt. Historier om nymålade, men utslitna verktyg och om det polska kolet, vilket under första efterkrigsåren »köptes» av Ryssland enligt priser som låg under transportkostnaderna är redan alltför väl bekanta för att upprepas här. Under senare år »utjämnades» — vilket i objektivitetens namn måste erkännas — kolpriserna först till mellan en sjättedel och en femtedel av världsmarknadspriset, och de ligger nu bara 30 % lägre. Sjöfart och skeppsbygge i Östeuropa är också underordnat »store brors» intresse. Under det tidigare 1950-talet överfördes t. ex. alla polska oceangående fartyg från dollarinbringande latinamerikanska linjer till den polsk-kinesiska linjen, vars exploateringsomkostnader betalades så gott som uteslutande av den

polska sidan. Polen intar nu elfte platsen i världen bland skeppsbyggande nationer, men mellan en tredjedel och hälften av det nya tonnaget går till Sovjetunionen enligt underprisprincipen. Tidigare var det ännu värre, ty då tvångsåldes ända upp till 70 % av de nybyggda båtarna dit.

I den ryska exploateringen av Östeuropa kan man urskilja följande fyra perioder: 1944-45 var det ryska slagordet: röva allt som rövas kan — allt kallades för »tyskegendom» resp. krigsbyte beroende på om vederbörande land uppträdde på de allierades eller på Hitlers sida. Hela fabrikskomplex (ofta inkl. personalen), järnvägsräls, telefontrådar och telegrafstolpar — allt skickades österut. I den andra perioden som sträckte sig fram till Stalins död förblev ändamålet oförändrat, men systemet hade perfektionerats. Diktatorns bortgång framkallade mildare klimat, men i verkligheten visade sig den enda väsentliga skillnaden vara att hårda handskar utbyttes mot vita. 1956 framkallades som bekant ett jordskred i Polen och Ungern och detta tvingade Sovjetunionen att revidera hela sin ekonomiska politik mot satelliterna, vilka med få undantag redan stod på ruinens brant. Överenskommelserna om minskade leveranser och krediter kom till stånd och därmed tvingades även Sovjetunionen att förvandla sin dåvarande femårsplan till en sjuårsdito. Hela den ekonomiska plane-

ringen i Östeuropa ändrades då och större tonvikt lades på konsumtionsvarorna. Den sista tiden, särskilt efter Komekons — östblocksorganisationen för ömsesidig hjälp och gemensam planering — möte i Budapest på hösten 1960, har emellertid lett till en ny skärpning i utsugningen. Nya krav om att öka den tunga industrins produktion hade rests och större hjälp från de östeuropeiska staterna till de av Ryssland stödda u-länderna beordrades. Samtidigt avböjde Moskva en begäran om långfristiga ryska krediter. Polen fick t. ex. senaste avslaget så sent som i maj 1961. Återbetalning av kapitalvaror som importerats 1962–70 skall påbörjas omedelbart efter leveranserna. Medan USA under de första tolv efterkrigsåren 1946–1958 utlånade eller givit Västeuropa hjälp i olika former på sammanlagt 320 miljarder kronor har Sovjet pumpat ut ur sina europeiska lydstaterna 125 miljarder kronor. Det ödesdigra är emellertid att de ekonomiska planer som nu verkställs inte enbart fördelar östblockets löpande produkter utan även för lång tid framöver sammansvetsar satelliternas industriella apparater både sinsemellan och med Sovjets. Närmast förenas blockets högspänningsnät och inom en inte alltför avlägsen framtid kommer industrin i lydstaterna att bli nästan helt beroende av rysk olja. För dess export byggs just nu — för satelliternas egna pengar — långa rörledningar ända

upp till västtyska och österrikiska gränsen.

Inte enbart näringslivets struktur förändras bakom järnridån utan även hela det sociala systemet och de andliga värdena — litteraturen, konsten osv. utvecklas nu i »socialistisk» anda. Det religiösa livet i protestantiska och ortodoxa kommunistländer övervakas från »högsta nivå» i Moskva, medan man samtidigt öppet propagerar för ateismen. I länder med katolsk majoritet utgör religionen källan till ytterligare spänning genom kyrkans direkta förbindelse med Rom och över huvud taget mera oberoende ställning gentemot staten. Samtliga samfund avskärs konsekvent från humanitär verksamhet och uppfostran av ungdom — bägge två för varje religion mycket viktiga verksamhetsområden. De fullpackade kyrkorna ger därför en missvisande bild. I Polen där religionsfriheten ännu så länge är störst bland satellitländerna avstod kardinal Wyszynski denna gång från att rösta i de allmänna val som hölls i april 1961, som protest mot kommunisternas antikyckliga och ateistiska aktioner. Valen bekräftade — inom parentes sagt — vad partiets centralkommitté i förväg bestämt, nämligen att röstandet var nära hundra procentigt — på den enda lista som fanns. Liksom i övriga »folkdemokratier» förvandlades alltså det hela till sist även i det »halvfria» Polen till en valparodi.

De östeuropeiska »folkrepublikerna» är inte de enda som förtrycks politiskt och exploateras ekonomiskt på ett kolonialt sätt av Sovjetunionen. Östpolen, östra delen av Tjeckoslovakien (det s. k. Karpato-Ukraina), de baltiska staterna samt det rumänska Bessarabien och norra Bukovina har helt enkelt införlivats med Sovjetunionen. Utan tvivel är deras exploatering åtminstone lika grov trots att det är svårare att urskilja den i Sovjets statistik. 22 milj. invånare i dessa områden tvingades att med den ökända proceduren »frivilligt» bli sovjetmedborgare. Betydligt flera människor har f. ö. sedan första världskriget levt i ett sådant tillstånd inom det egentliga Ryssland. Inte mindre än 45 %, dvs. 95 milj., av Sovjetunionens invånare är nämligen icke-ryssar. Oktoberrevolutionen erkände samtliga dessa folks rätt till självständighet, men endast få lyckades förverkliga den. Andras kortvariga oberoende såsom t. ex. Kaukasus-republikerna — Armeniens, Aserbeidjans och Georgiens — dränktes i blod redan i början av tjugotalet och Ukrainas ett par år tidigare. Ännu så sent som 1924 försökte kommunisterna — med en kupp i Estland, vars oberoende erkändes i fredstraktaten med Ryssland — att utbreda Sovjetunionens inflytande vid Östersjön, men detta misslyckades fullständigt. Det är sant att enligt art. 17 i Sovjetunionens författning var och en av unionsrepublikerna har

rätt att utträda ur gemenskapen. Det finns förresten icke mindre än 18 icke ryska »autonoma» republiker, 19 »autonoma» territorier och 10 nationella distrikt. Lenin kallade Tsarrysland för folkets fängelse och samma ord upprepades av Stalin. Men redan på den XII kongressen som kommunistpartiet höll dekreterade Stalin, att om folkens »självbestämmanderätt kommer i konflikt med en annan — arbetarnas 'högre rätt', så måste den ge vika inför den andra rätten».

Förtrycket av nationella känslor är inte mindre hårt därför att det sker inom ett rött euroasiatiskt imperium i stället för i Sydasiens, Afrika eller annorstädes. »Kolonialism» betyder hänsynslöst utnyttjande av främmande länder i eget syfte och är givetvis inte beroende av breddgraden. Trots allt detta hade Chrusjtjov fräckheten att på FN:s generalförsamling i höstas begära, att samtliga koloniala länder skulle bli fria med omedelbar verkan.

Den brittiske delegaten Sir David Ormsby-Gore underströk då, att medan Storbritannien sedan kriget givit oberoende åt 500 milj. människor inom sitt forna imperium, så införlivades miljontals östeuropéer med Sovjetunionen. Sammanlagt har över 800 milj. människor i 41 länder befriats från kolonial västerländsk kontroll, medan 840 milj. i 17 länder inkl. Kina underkastats kommunistisk kontroll sedan oktoberrevolutionen.